

Mihaela Brumen

UDK 811.112.2*243*271.14:371.3

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Analiza razvoja govornih spretnosti in pri tem pojavljajočih se oblikoslovno-skladenjskih nepravilnosti pri mlajših in starejših začetnikih učenja nemškega jezika

Uvod

Jezikovno vedenje posameznika je odvisno od njegovega jezikovnega znanja, ki zadeva vse jezikovne ravnine (fonološko, oblikoslovno, skladenjsko, pomensko), in od izbire ter uporabe jezikovnih sredstev glede na zunajjezikovni položaj (Slavec, 1982: 11). V prispevku analiziramo menjavanje dveh jezikovnih kodov, nemškega in slovenskega, in spremembe (transfer, interferenca), ki nastanejo zaradi odstopanja od jezikovne norme v obeh jezikih.

Dandanes vsi resni teoretiki procesa usvajanja drugega/tujega jezika in številni raziskovalci tega procesa soglašajo (Curtain/Pesola, 1994; Graf/Tellmann, 1997; Met, 1998; Prebeg-Vilke, 1995; Čok idr., 1999), da je materni jezik govorcev vir znanja, ki ga učenci zavestno ali nezavedno uporabljajo, da bi lahko izrazili svoje misli in ideje v drugem/tujem jeziku. Kdaj in kako bodo to storili, je odvisno od mnogih dejavnikov, ki delujejo skupno — od dejavnikov okolja oziroma položaja, v katerem je govorec, do stopnje znanja jezika (posploševanje pravil drugega/tujega jezika, transfer metod učenja in poučevanja, strategija učenja drugega/tujega jezika), tipa jezika — prvega in drugega. Maternemu jeziku šele zdaj priznavajo funkcijo pomočnika pri usvajanju tujega jezika, čeprav je že leta 1978 McLaughlin poudaril, da je njegova uporaba samo manifestacija splošnega psihološkega procesa lajšanja učenja s pomočjo poprejšnjega znanja. Nevropsihološke raziskave navajajo, da je zgodnji začetek učenja tujega jezika učinkovit, ker je struktura mladih možganov izredno prilagodljiva, plastična, v tem procesu možgani spontano, naravno pridobivajo katerikoli jezik. Naraščujoča funkcionalna diferenciacija med možganskima hemisferama povzroča večjo togost možganskega funkcioniranja, ki pa jo starejši učenec nadomesti z razvitejšimi kognitivnimi sposobnostmi in učnimi strategijami. »Kritično obdobje« za učenje tujega jezika, ki traja nekako do začetka pubertete (ali se po nekaterih avtorjih konča celo že okoli devetega leta starosti), je dokazano predvsem za usvajanje izgovarjave, delno tudi slušnega razumevanja, sintakse in slovničnih struktur. Strokovnjaki menijo (Reynolds, 1991; Hoff-Ginsberg, 1998), da je otrok bolj odprt za pridobivanje tujega jezika, ker gre za prilagodljivost možganov ob avtomatizaciji jezikovnih struktur. Mlajši začetniki, ki doživljajo dva jezika istočasno, imajo izredno miselno fleksibilnost, superiornost, premoč pri predstavljanju ter raznovrstne mentalne sposobnosti. Foster

in Reeves (1989) sta preučevala učence, ki so se začeli učiti tujega jezika v četrtem razredu in jih primerjala s kontrolno skupino učencev, ki se tujega jezika niso učili. Ugotovila sta, da so učenci, deležni zgodnjega učenja tujega jezika, prekosili svoje vrstnike v metakognitivnih procesih, in sicer v analizi, sintezi in vrednotenju (to pa so najvišje ravni kognitivnih procesov po Bloomovi taksonomiji). Odrasel človek (starejši začetnik) pa prepozna podobnosti in razlike med jeziki (kognitivni razvoj), fleksibilno razmišlja, nima sebe za središče dogajanja, oblikuje svoja družbena stališča o svojem in tujem jeziku, prav to pa lahko blokira njegovo naravno, spontano pridobivanje jezika.

Z analizo razvoja govornih spretnosti in oblikoslovno-skladenjskih nepravilnosti pri mlajših (9 do 11 let) in starejših začetnikih (11 do 13 let) učenja nemškega jezika želimo ugotoviti miselno fleksibilnost in metakognitivne sposobnosti tako mlajših kot starejših začetnikov pridobivanja tujega jezika.

Vzorec in metodološka izhodišča

Vzorec za razčlenitev otrokovega govornega razvoja in nepravilnosti v tujem jeziku so učenci dveh osnovnih šol. Na obeh se učijo nemščine kot prvega tujega jezika. Na prvi osnovni šoli je raziskava zajela učence, ki so bili deležni zgodnjega učenja tujega jezika, nemščine so se začeli učiti na razredni stopnji (RS), to je v starosti 9 do 11 let; pri interpretaciji podatkov smo jih poimenovali »mlajši začetniki«. Na drugi osnovni šoli smo v raziskavo vključili učence, ki so se nemščine začeli učiti na predmetni stopnji (PS), to je v starosti 11 do 13 let; poimenovali smo jih »starejši začetniki«. Izbrali smo dve osnovni šoli s primerljivo izobrazbeno strukturo staršev, saj menimo, da je to pomemben dejavnik, ki vpliva na učinkovitost učenja tujega jezika.

Besedila učencev smo pridobili s snemanjem. Govor smo nato podrobneje analizirali. Vsi testirani učenci so opisovali isto barvno sliko, in sicer družino v stanovanju. To sliko smo izbrali namenoma, upoštevali smo namreč dejstvo, da (glede na učni načrt za osnovno šolo) učenci začetniki pridobivajo osnovno besedišče (poimenovanja za družinske člane, barve in števila, pozdrave). Predvidevali smo, da bodo mlajši začetniki pri opisu slike to znanje tudi vključili. Oblikoslovno-skladenjske napake, ki so se pojavile pri testirancih, smo obdelali po razredih, tako smo spremljali razvoj govornih spretnosti v prvem, drugem, tretjem letu učenja tujega jezika in pridobivanje nemščine pri starosti 9 do 11 let (razredna stopnja) ter 11 do 13 let (predmetna stopnja) na dveh mariborskih šolah. Vsa besedila so zaradi avtentičnosti zapisana izvirno, tako, kot so jih povedali učenci.

Prikaz rezultatov in interpretacija

Tretji razred (mlajši začetniki; prvo leto učenja)

Otroci so odgovarjali na vprašanja, ki jih je zastavljala učitelj (izpraševalec). Večinoma so v stavku odgovorili na začetni vprašani *Wie heißt du?/Wie alt bist du?* Odgovor: *Ich heiße Jure ... Ich bin 9 Jahre alt*. Pri opisu predložene slike so učenci največkrat odgovarjali s ključnimi besedami, in sicer s členom ali brez njega, npr. *(die) Mutter, (der) Vater, (die) Schultasche, (die) Katze, (der) Zug ...*. Člen je bil pravilno izbran ali pa tudi ne. Večina je znala prešteti in poimenovati družinske člane (*Mutter, Vater, Schwester, Bruder, Oma*), povedati osnovne barve (*blau, rot, grün, schwarz*), živali (*Katze, Vogel, Teddy Bär, Esel*), poimenovati določene predmete (*Zug, Bild, Auto, Lampe, Licht, Blumen, Ball, Drache*) ter šolske potrebščine (*Schultasche, Heft, Federmappe, Buch*). Nekoliko spretnejši so že tvorili krajše povedi, pri čemer glagol ima končnice ali pa je brez njih, npr. *Schwester lernt; Vater sing; Es schläft; Oma kocht*. Dva učenca pa sta pozorno poslušala učitelja izpraševalca in na alternativna vprašanja, kot npr. *Ist seine Oma in der Küche oder im Schlafzimmer?*, ponavljala dele stavkov *Seine Oma in der Küche*. Takšno ponavljanje povedi vodi k avtomatizaciji določenih slovničnih struktur, hkrati pa kaže učenčevo spretnost poslušanja, posnemanja govora.

Peti razred (starejši začetniki; prvo leto učenja)

Učenci petega razreda (starejši začetniki) se nemščine prav tako učijo prvo leto. Pri opisovanju slike se radi sodelovali. Veliko so naštevali, zlasti družinske člane, živali, šolske potrebščine, prostore, oblačila in razne predmete. Nekateri učenci so tvorili zanimive povedi, kar nas je presenetilo, saj se tujega jezika učijo šele prvo leto. Menimo, da učenci zelo dobro poslušajo, sodelujejo in posnemajo učitelja, verjetno se kaže vpliv medijev, bližina meje nemško govoreče države, pa tudi dejstvo, da se nekateri učenci tudi zunaj šole (zasebne jezikovne šole) dodatno izobražujejo v nemškem jeziku.

Za primerjavo bomo navedli celotno besedilo dečka, ki je po rojstvu nekaj let živel v Avstriji in je tako rekoč naravni govorec jezika:

Ich sehe hier ein Kinderzimmer. Da sind viele Kinder oben, sie spielen, einer schläft, die Mutter gießt die Blumen. Sie sind in der Küche. Das ist die Oma, die Oma bereitet ein Tee vor. Die Schwester liest ein Buch, ein Junge schläft. Das ist sein Vater: Gute Nacht! Schlaf gut! Das ist ein Mädchen, sie zieht sich an, einen Pullover und Unterhose. Hier ist ein Drache und Bilder und eine Lampe. Steh auf, wir gehen in die Schule.

Osredotočimo se bolj na skladnjo in na vsebino (zanemarimo slovnične oblike, kot so spreganje glagolov, sklanjanje samostalnikov, členi ipd.): opazimo, da je deček tvoril krajše stavke v sedanjiku in v velelniku. Podrednja, prirednja in preteklik se ne pojavljajo, prav tako ni vprašanj. Deček opisuje družinske člane in njihova dejanja, prostore, oblačila in določene predmete. Če na podlagi enega primera sploh lahko sklepamo, potem otroci v tej starosti tvorijo preproste, kratke povedi (osnovni stavčni vzorec), osredotočijo se zgolj na površinsko podobo, opišejo, kar pač vidijo na sliki.

Povedi, ki so jih tvorili drugi učenci:

Ich sehe ein Kinderzimmer und ein Wohnzimmer; Das ist die Küche; Im Wohnzimmer ist die Mutter; Sie gießt die Blumen; In der Küche ist Oma und ein Kind; Das Kind schreibt das Hausaufgabe; Die Großmutter kocht das Tee und sagt: Das ist falsch; Er schläft im Bett; Er weckt das Kind auf; Das ist ein Kinderzimmer, viele Bilder, eine Mutti, ein Junge; Das ist eine Schultasche, Heft, Bucher, er schläft, Möchtest du Tee?; Komm, steh auf!; Ich möchte noch schlafen!; Das ist die Mutti, Großmutter, sie fragt: Möchtest du Tee? Das ist ein Mädchen, Spielsachen; Du mußt in die Schule; Steh auf, du mußt in die Schule gehen; Ich sehe eine Küche, die Oma kocht zu Enkelkind: Möchtest du Tee?; Schmeckt das Tee?; Willst du ein Tee? Geh schnell in die Schule!; Nein, ich lese Comics; Ich sehe hier ein Wohnzimmer, eine Küche, ein Bett, drei Kinder, einen Vater, Bilder, Drachen, Socken; Sie zieht sich an; Die Mutti kocht einen Tee; Das Mädchen liest die Bücher; Gute Nacht; Was möchtest du trinken?; Was für eine schöne Blume!; Der Vater sagt: Gute Nacht, das ist eine kleine Maus; Sie sagt: Meine Blumen sind etwas trocken geworden; Im Kinderzimmer ist ein Vater und sagt: Guten Morgen, das andere Kind zieht sich an, ich sehe noch einen Drachen und zwei Bilder, einen Auto, eine Schultasche, eine Katze.

Učenci so tvorili dobre povedi, če upoštevamo dejstvo, da se šele prvo leto učijo tujega jezika. Večina je skušala tvoriti cele povedi, veliko manj je bilo odgovorov s ključnimi besedami, kar se je pojavilo pri prvem letu učenja nemščine mlajših začetnikov. Sledili so vrstnemu redu osebek — povedek (*Ich sehe ein Kinderzimmer und ein Wohnzimmer; Das ist die Küche; Sie gießt die Blumen; Das Kind schreibt das Hausaufgabe*), tvorili pa so tudi dve povedi s prislovnim določilom na začetku (*Im Wohnzimmer ist die Mutter; In der Küche ist Oma und ein Kind*). Povedi so v sedanjiku, nekaj je vprašalnih (*Möchtest du einen Tee?; Willst du ein Tee?; Was möchtest du trinken?; Möchtest du Tee?; Schmeckt das Tee?*) in nekaj povedi z velelnikom (*Komm steh auf!; Steh auf, du mußt in die Schule gehen; Geh schnell in die Schule!*). Ena učenka pa je celo tvorila trpnik (*Meine Blumen sind etwas trocken geworden*). Učenci so zelo dobro spregali glagole in tvorili povedi z modalnimi glagoli

(*Möchtest du Tee?; Du mußt in die Schule; Willst du ein Tee?; Was möchtest du trinken?*). Poimenovali so družinske člane, prostore, šolske potrebščine, živali in nekatere predmete.

Največ težav se je pojavilo pri členih, ti so namreč pravilni ali pa ne (*Sie schreibt das Hausaufgaben; Schmeckt das Tee?; Die Mädchen liest; Eine Kinderzimmer und eine Küche; Das ist eine Bruder*), prav tako učenci niso znali uporabljati določnih in nedoločnih členov (*Das ist Großmutter, das ist eine Socken, das ist Schlafzimmer, das ist Heft, das ist Buch*) in sklonov (*Ich sehe ein Vater; Die Mutter kocht ein Tee; Ich sehe einen Auto; Vater sagt die Kinder gute Nacht*). Veliko težav se je pojavilo pri spreganju glagolov (*Ich schlafen; Sie lesen; Tee trinken; Sie kochen* (za 3. os. ed.); *Die Mädchen geht schlaf; Mädchen lesen und trinkt, Mädchen schlaf*), nekateri učenci so izpuščali osebek, kar kaže na vpliv slovenščine (*Kocht der Tee; Liest Zeitung; Möchte schlafen; Schlafen; Zieht sich*), nekateri pa glagol (*Hier eine Schultasche, die Mutti ihre Pflanzen*), en učenec je tvoril nepravilno samostalniško množino (*drei Bild*), pri nekaterih pa je bil nepravilen besedni red z modalnimi glagoli (*Großmutter fragt das Mädchen, vielleicht will sie trinken Tee; Möchtest du trinken einen Tee?*). Ločljiva predpona je bila na nepravilnem mestu (*Zuberetet einen Tee; Sie vorberietet die Tee*), en učenec je uporabil neustreznimi svojilni zaimek (*Der Vater sagt zu ihrem Sohn: Gute Nacht oder Steh auf!*), drugi pa ni zamenjal zaporedja osebkov in povedk, t. i. inverzija (*Im Kinderzimmer ich sehe viele Bilder, viele Spielsachen, Pflanzen*).

Primerjava obeh skupin, ki se nemščine učita prvo leto, kaže, da so mlajši začetniki odgovarjali le s ključnimi besedami, starejši začetniki pa so skušali tvoriti cele povedi. Oboji so pri opisu uporabili besedišče (družinski člani, barve, števila in določene predmete), kar kaže na pridobivanje osnovnih jezikovnih elementov tujega jezika. Pri obeh skupinah se je pojavilo tudi veliko nepravilnosti, zlasti pri členih in spreganju glagolov.

Četrti razred (mlajši začetniki; drugo leto učenja)

Tudi učenci četrtega razreda so na začetku odgovorili na vprašanji *Wie heißt du?/Wie alt bist du?* S tem smo vzpostavili osebni stik in učenci so imeli manj treme, saj nismo bili njihovi učitelji. Razgovor smo snemali na kaseto.

Večina učencev je še vedno naštevala predmete, barve, osebe, živali, šolske potrebščine, ki so jih videli na sliki (kar nekaj jih je že tvorilo povedi), dodali pa so še oblačila (npr. *Pyjama, Hose, Pullover*), poimenovanja prostorov in pohištva, kar zajema vsebina učbenika *Deutsch mit Peter und Petra 2* (npr. *Kinderzimmer, Küche, Wohnzimmer, der Schrank, das Bett*). Našteti samostalniki so se pojavili s členi ali brez njih. Členi so pri veliki večini pravilno postavljeni, samo dva učenca sta navedla *eine Junge, der Buch*.

Učenci še ne ločijo med nedoločnim in določnim členom, saj pri splošnem naštevanju velikokrat navajajo predmete z določnim členom, po vsej verjetnosti tako, kot so se jih (pravilno) naučili pri pouku (npr. *der Vater, der Ball, die Katze, der Schrank, das Bild ...*). Nekaj učencev pa je pri splošnem naštevanju pravilno navajalo nedoločni člen (npr. *eine Federmappe, ein Vogel, ein Pullover, ein Bild, ein Junge ...*).

Nekaj učencev je pri samoglasniku *u* v samostalniki *Bücher, Küche, Strümpfe* izpustilo preglas. Verjetno pri poslušanju niso bili dovolj pozorni, zato učiteljem svetujemo, naj pri glasovih s preglasji posebej izpostavijo to »posebnost« in jo dodatno vadijo, saj slovenščina preglasov nima.

Povedi učencev vsebujejo glagole *schlafen, essen, trinken, arbeiten, kochen, frühstücken, vorbereiten, anziehen, lesen, sehen, gießen, sein*. Večina učencev glagole sprega pravilno, pojavile pa so se tudi nekatere nepravilnosti, kot na primer nepravilna tvorba glagolskih končnic, zlasti pri 3. osebi ednine (*sie frühstücke, sie essen, sie arbeiten*). Nekateri učenci so izpuščali preglas v 3. os. ed. (*er schläft im Bett*), pri drugih pa je bil preglas odveč (*sie köcht*). Pri glagolu *essen* so vsi učenci, ki so tvorili povedi, v 3. os. ed. pravilno spregali glagol (*sie ißt etwas, die Schwester ißt*), ki zahteva menjavo korenskega samoglasnika oz. prevoj.

Dva učenca sta pravilno uporabila glagol z ločljivo predpono, postavila sta jo na konec povedi (*sie zieht sich an, sie bereitet Frühstück vor*). Pri navajanju prislovnega določila časa na začetku povedi je učenec pravilno tvoril inverzijo, torej je postavil glagol za prislovno določilo (*das hier ist Bett, der Schrank*).

Interferenca oz. negativni transfer slovenskega jezika se je pokazala tako, da so učenci izpuščali osebni zaimsek, ki ga moramo pri nemščini posebej izpostaviti, v slovenščini pa osebo izraža glagol (npr. *Pijem mleko*). Primeri učencev: *trinkt Tee, zieht an Pijama, essen Marmelade*.

Druge povedi, ki so jih učenci tvorili: *Er schläft im Kinderzimmer; Er schläft im Bett; Er schläft, er ist im Kinderzimmer; Er ist im Wohnzimmer; Das ist die Küche; Sie liest die Zeitung; Ich sehe 6 Personen; Sie arbeitet; Die Mutti gießt Die Blumen; die Blumen sind rot, gelb, weiß und blau; Das ist die Schultasche*.

Učenci šestega razreda (starejši začetniki; drugo leto učenja)

Učenci šestega razreda se nemščino učijo drugo leto. Pri snemanju so bili zelo plahi, ker pa testatorjev niso poznali, so imeli tremo.

Učenci so veliko naštevati osebe in predmete s členi ali brez njih (primer učenca: *Vater, Kind, auch ein Kind, eine Schultasche, Socken, ein Buch, Katze, Großmutter, ein Kind, eine Mutti*), največkrat se je pojavljal nedoločni člen *ein*, ki je pri splošnem naštevanju pravilen. Učenci so skušali tvoriti krajše povedi, največ pa so s kratkimi povedmi odgovarjali na vprašanja. Najuspešnejši je bil deček Jure, ki se ni nikjer dodatno izobraževal, jezika se je naučil le ob gledanju televizije. Vpliv medijev je v zadnjem času velika pomoč pri učenju tujega jezika, saj učenci na ta način avtomatizirajo določene strukture ter pridobijo besedišče. Za primerjavo bomo navedli celotno njegovo besedilo:

Ich sehe einen Vater, zwei Kinder, der Vater will den Jungen aufwecken, aber er will noch weiter schlafen. Das Kind hier zieht sich an, er sagt: Komm wir gehen in die Schule. Ich sehe eine Katze, einen Vogel, eine Schultasche, ein Wagen, ein Drachen, eine Lampe, Bilder, zwei Betten, ein Schrank, zwei Socken, zwei Schuhe, eine Hose im Kinderzimmer. Das Kind schläft noch und sein Vater will es aufwecken.

Ich sehe die Großmutter, die will das Frühstück machen, aber das andere Mädchen, es will nichts essen. Die Mutter sagt aber, du mußt etwas essen. Die Mutter gießt die Blumen. Ich sehe noch eine Schultasche, noch eine Katze, ein Paar Rollschuhe, Teddy Bär, einen Ball. Komm du mußt etwas essen. Ich habe keinen Hunger. Das ist die Mutter, sie gießt die Blumen und sagt: Komm, du mußt etwas essen!

Povedi, ki so jih tvorili drugi učenci:

Wach auf!; Steh auf!; Nur, ein Moment; Wir gehen in die Schule; Ich sehe die Mutter, das hier ist Großmutter; Sie sind in der Küche; Essen!; Trinken!; Help mir!; Vater sagt: Steh auf!; Ich bin nicht hungrig; Du mußt etwas frühstücken; Die Mutter gießt die Blumen; Ich sehe die Spielzeuge: eine Rollschuhe, Ball, Steine; Ich möchte noch schlafen; Komm, du mußt in die Schule!; Das ist eine Großmutter; Komm, mach Frühstück; Schwester gießt die Blumen; Vater sitzt im Bett und sagt: Guten Morgen; Schwester liest ein Buch; Der Vater sitzt auf dem Bett und sagt: Good morning!; Schwester lernt in der Küche; Sie kocht Tee; Sie gießt die Blumen; Vater sitzt; Sie ist im Bett; Sie macht Kaffee.

Vidimo, da so učenci tvorili povedi z glagoli v sedanjiku in kar nekaj takih v velelnem naklonu (*Wach auf!; Steh auf!; Essen!; Trinken!; Help mir!; Vater sagt: Steh auf!; Komm, du mußt in die Schule!*). Vprašanj niso postavljali. Ena učenka je pravilno tvorila velelnik s prevojem (*Mutter sagt: Hilf mir!*), drugi učenec pa glagola v velelniku ni pravilno spregal in mu ni dodal povratno osebnega zaimka (*Steh auf und zieht an!*); verjetno je ravnal po pravilu, da v 3. os. ed. dodamo kočnico *-t*. Del

učencev je pravilno spregal določene glagole (*Die Mutter gießt die Blumen; Wir gehen in die Schule; Der Vater sitzt auf dem Bett*), drugim pa spreganje še povzroča težave (*Die Kind die schlafen; Das Kind essen und trinken; Sie ziehen an; Die schlafen, Frühstück machen* (vsi za 3. os. ed.); *Die Kinder schläft*). Učenci so uporabljali tudi modalne glagole (*Du mußt etwas frühstücken; Ich möchte noch schlafen; Komm, du mußt in die Schule*).

Stavčni vzorec so tvorili v zaporedju osebek — povedek (*Ich sehe, ich bin, du mußt, der Vater sitzt*), pri nekaterih povedih pa so učenci povedke kar izpuščali (*Und der Vater: Komm steh auf!; Sie die Blumen; Mutter in der Küche*). Opazili smo tudi izpuščanje osebnih zaimkov (*Schlafen, kochen*). Slednje kaže na vpliv slovenščine. Učenci so imeli težave tudi s povratim glagolom *sich anziehen* (*Es zieht sie an; Sie zieht an!*), s skloni in členi (*Ich sehe ein Vater und ein Kind; Hier ein Kind schläft ins Bett, sie ist im Küche und sie kocht einen Tee; Das ist Tasche, ich sehe ein Ball, Teddy Bär, ein Schultasche, ein Auto, Heft, Bilder, MutterFedermappe, ein Zug, Mutter gießt die Blumen; Da ist Küche*) ter pri tvorbi množine samostalnikov (*Ich sehe zwei Kuli, zwei Bett, viele Vogel*).

Primerjava obeh skupin, ki se nemščine učita drugo leto, kaže, da so mlajši začetniki tvorili osnovni stavčni vzorec, še vedno je bilo veliko odgovorov s ključnimi besedami, vendar so nekateri učenci že tvorili povedi. Pri starejših začetnikih pa je veliko učencev odgovarjalo s povedmi z zahtevnejšo skladijsko strukturo. Oboji so vključevali opis družinskih članov, oblačil, živali, predmetov, pojavilo pa se je veliko nepravilnosti (nenatančna raba členov, nepravilno spreganje glagolov, neustrezne samostalniške, pridevniške končnice).

Peti razred (mlajši začetniki; tretje leto učenja)

Učenci petega razreda se že tretje leto učijo nemščine. Skušajo že tvoriti samostojne povedi, nekateri bolj, drugi manj uspešno. Manj je naštevanja predmetov. Kjer prevladuje naštevanje (učno šibkejši), se člen v glavnem izpušča, kjer pa se pojavi, prevladuje nedoločni člen (npr. *eine Schultasche, eine Lampe, ein Zug*), kar je pri splošnem naštevanju pravilno. Učno uspešnejši tvorijo povedi, ki so večinoma pravilne. Navedli bomo primer deklice Jane, ki je zagotovo med jezikovno uspešnejšimi (Jana je odgovarjala na vprašanja, ki jih je postavljala avtorica sama). Besedilo, ki sledi, so samostojni, avtentični odgovori deklice na zastavljena vprašanja, kot npr. *Was siehst du auf dem Bild? Was könnte der Vater sagen? Was könnten die anderen Personen sagen? ...*

Jana: Ich sehe eine Familie am Morgen, die Mutter gießt die Blumen, bevor sie zur Arbeit geht, die Großmutter Hilde macht Frühstück für ihre Enkel und die Enkelin Martina schreibt die Hausaufgabe. Ich möchte bitte Tee haben, hier bitte, der Vater versucht den Thomas aufzuwecken, aber Tomas sagt, er möchte noch schlafen, weil er müde ist und seine Schwester Nina hilft ihrem Vater Thomas aufzuwecken, der Vater sagt: Schnell du mußt zur Schule, damit komme ich zu spät, Thomas antwortet: Ich will nicht in die Schule, das ist Nina, sie zieht sich gerade an, sie hat noch hier Hefte liegen, sie möchte Hefte in die Tasche geben, sie sagt: Schnell, er darf nicht zu spät kommen.

Primeri govorne komunikacije drugih testirancev: *Das ist ein Kind. Sie heißt Monika. Sie ist 10 Jahre alt. Das ist ihre Mutter Mateja und ihre Schwester Petra. Ich sehe eine Familie, die Familie ist groß und schön, das ist der Vater, er heißt Peter und ist 42 Jahre alt, das ist sein Sohn Thomas und er ist 10 Jahre alt. Ich möchte noch schlafen, es ist schon spät. Hier ist ihr Vater, ihre Schwester schläft noch, ihr Bruder zieht sich an. Das ist der Vater, der Vater deckt die Kinder zu. Der Vater sitzt. Die Sonne scheint und das Kind lernt. Ich möchte schlafen. Das Kind schläft, das Mädchen liest und die Oma kocht. Steh auf! Gib mir noch mal Tee. Die Mutter gießt die Blumen. Ich gehe in die Schule. Komm wir gehen zur Schule, du mußt ins Bett, es ist schon spät, er sagt, ich möchte noch auf bleiben.*

Kot kažejo primeri, tvorijo učenci povedi s stavčnimi členi v pravilnem zaporedju: osebek, povedek in drugo, uporabljajo že modalne glagole in postavljajo glagol v nedoločniku na konec povedi, pravilno rabijo glagole z ločljivo predpono ter prevoje; uporabljajo celo velelnik, vse povedi so v sedanjiku, razen povedi deklice, ki je tvorila imperfekt (*Der Vater sagte zu Kind: Guten Morgen*).

Nekateri (učno uspešnejši) učenci že tvorijo zložene povedi (npr. z *weil, dass*) in pravilno postavljajo glagole na konec stavka (npr. *Die Mutter gießt die Blumen, bevor sie zur Arbeit geht; Der Vater versucht den Thomas aufzuwecken, aber Tomas sagt, er möchte noch schlafen, weil er müde ist*). Učenci so poimenovali družinske člane, šolske potrebnosti, prostore, oblačila, živali in določene predmete.

Pojavljajo pa se tudi nepravilnosti. Nekateri glagoli (npr. *schlafen*) v 3. os. ed. zahtevajo preglas. Ta dela učencem težave (npr. *Kind schläft, es schläft*). Del učencev glagolov še ne sprega. Povedi tvorijo z nedoločnikom (*Das Kind lernen, es schlafen*) ali pa pri spreganju dodajo nepravilno končnico (*sie trinke Tee*). Veliko učencev ima težave s členi (*das ist eine Kinder, das ist eine Bruder*), nekateri pri številu (ednina — množina) (*das ist meine Blumen*). Nepravilnosti se pojavljajo tudi pri sklanjanju osebnih in svojilnih zaimkov (*sie sagt sie: Möchtest du Tee trinken und sie sagt, nein leider nicht; er Name ist Peter, sie Name ist Marko, sie Name ist Petra, sie schreibt seine Hausaufgabe*). Zanimiva je poved ene od učenk. Zloženko *Großmutter* je deklica razdelila na pridevnik in samostalnik (*Das ist große Mutti*). Verjetno je imela v mislih slovensko poimenovanje, ki je res sestavljeno iz pridevnika in samostalnika (stara mama). Tudi v naslednji povedi se je pojavila interferenca iz slovenskega jezika, saj je učenec izpustil ločljivo predpono *an* (*Er weiß nicht leider, was er ziehen soll*). V slovenščini namreč pri takšni kombinaciji nimamo ločljive predpone in rečemo *Ne ve, kaj naj obleče*. Na besedni red v povedi *Wir muß gehen zur Schule* je prav tako verjetno vplivala slovenščina.

Omeniti velja, da so bili učenci pri opisovanju predložene slike izredno kreativni. Osebe, ki so se pojavile, so imenovali z imeni, jim določili starost in položaj privlačno opisali.

Sedmi razred (starejši začetniki; tretje leto učenja)

Učenci sedmega razreda se prav tako tri leta učijo nemščine. Pri testiranju so bili zelo sproščeni. Odgovarjali so tekoče, s celimi povedmi, samega naštevanja ni bilo več.

Primeri govorne komunikacije učencev:

Ich sehe vier Kinder und Eltern; Sie sind in einer Wohnung; Die Mutter und die Tochter frühstücken; Die Mutter sagt: was möchtest du essen?; Sie sagt: Ein Ei; Sie gießt die Blumen, sie sagt: Ich habe viele schönen Blumen; Die Tochter liest ein Buch; Vater sagt: Morgen, du mußt aufstehen; In einer Schachtel sind Spielzeuge; Das Kind macht Hausaufgaben; Mach schnell die Hausaufgaben!; Wir müssen zum Frühstück, Komm, schnell, du mußt in die Schule; Ein Kind zieht seine Klamotten an; Ein Kind schläft in einem Bett; Sie sind im Schlafzimmer, das sind die Schulsachen: eine Tasche, ein Heft, Bücher, Kuli; Da sind Klamotten auf dem Bett; An der Wand ist ein Bild, ein Drache; Am Regal sind Spielsachen; Schnell, du mußt Hausaufgaben machen; Möchtest du Tee trinken?; Mädchen sagt, nein ich esse Marmeladebrot; Mutti sagt: Schnell, du mußt in die Schule gehen; Das Kind zieht sich an; Vater singt zu dem Kind ein Lied und das Kind freut sich; Ich sehe auf dem Baum einen Vogel; Auf dem Schrank sehe ich einen Koffer und Schlittschuhe; Ich sehe die Küche; Sie macht die Hausaufgaben; Bitte, steh auf! Spiel mit mir; Guten Morgen! Was möchtest du frühstücken?; Vater sitzt auf dem Bett, sie steht in einem Kinderzimmer; Das ist ein Schrank, Vater ist bei dem Kind.

Starejši začetniki še niso tvorili ne preteklika (razen v enem primeru imperfekt *Die Mutter sagte: was mußt du essen?*) ne podredno zloženih povedi. En učenec je skušal (neuspešno) tvoriti perfekt (*ich habe ... essen*). Učenci so navedli le dva odvisna stavka (*Ich sehe ein Bett, dass nicht gemacht ist; Ich sehe, dass Mutti gießt die Blumen*), pri zadnjem je besedni red nepravilen. Opazili smo tudi primer povedi s trpnikom (*Das Bett ist nicht aufgeräumt*). Večina učencev je glagole spregala pravilno, čeprav so se pojavile tudi nekatere nepravilnosti (*Frühstucke machen, Kind lesen; Schläf gut mein Kind; Sie frühstücken* (za 3. os. ed.), nekateri pa so izpuščali glagol (*Die Vater seiner Tochter Guten Morgen, du mußt aufstehen*). Povedi vsebujejo ustrezno uporabljene modalne glagole (*Morgen, du mußt aufstehen; Wir müssen zum Frühstück; Komm schnell, du mußt in die Schule;*

Schnell, du mußt Hausaufgaben machen; Möchtest du Tee trinken; Schnell, du mußt in die Schule gehen) in tudi nepravilno spregane modalne glagole (*Was wollst du essen?*). Nekateri učenci pravilno postavijo glagole z ločljivo predpono (*Ein Kind zieht seine Klamotten an*), včasih pa predpono izpustijo (*Sein Vater liest ihm eine Geschichte; Eine Vater liest eine Geschichte zu Kind*). Stavčni členi v povedi sledijo zaporedju osebek — povedek (*Das Kind schläft*), če pa postavljajo prisolno določilo na začetek povedi, sledi pravilno izpeljana inverzija (*In einer Schachtel sind Spielzeuge; An der Wand ist ein Bild, ein Drache; Auf dem Schrank sehe ich einen Koffer und Schlittschuhe*). Učenci tudi pravilno tvorijo vprašanja (*Was möchtest du essen?; Was möchtest du frühstücken?; Möchtest du Tee trinken?*) in velelnike (*Steh auf! Spiel mit mir!; ... mach schnell die Hausaufgaben!; Komm, schnell!*). Nekateri učenci nimajo težav s skloni, predlogi in členi (*An der Wand ist ein Bild; Wir müssen zum Frühstück; Sie sind in einer Wohnung; Komm schnell, du mußt in die Schule*), pri veliki večini učencev pa so se pri tem pojavile težave (*Ich sehe eine Kinderzimmer; Ich sehe ein Vater und Mutter; Eine Kinder ist bei Mutter; Ich sehe der Zug, eine Pyjame, Socken, Krawatte; Eine Frau gießt Blumen; Ein Drachen auf dem Wand; Auf der Wand hängen die Bilder, ich sehe eine Vogel; Ich sehe eine Drache; Eine Bett, schnell in die Bett; Ich sehe eine kleine Mädchen und viele andere Kinder; Er sagt: Schlaf gut mein klein Junge!; Das ist in Küche*).

Zanimiva je tudi poved (*Das Bett ist nicht angemacht*). Pojavila se je pomenska razlika. Glagol *anmachen* namreč ne pomeni *biti pospravljen*, temveč nekaj *pritrditi, prižgati* (npr. svetilko), *ogovarjati* ter *umešati, zamešati*. Bolje bi bilo, če bi učenec uporabil glagol *aufräumen*. Učenec je besedi *machen* (narediti, delati; v primeru *Räume machen* pa pospraviti) nepravilno dodal predpono *an*, s tem pa (nevede) spremenil pomen. Neka učenka je zamenjala osebni zaimek *sie* in določni člen *die* (*Sie Frau gießt die Blumen*).

Primerjava med obema skupinama, ki se nemščine učita tri leta, kaže, da so mlajši začetniki izredno pridobili pri tekočnosti govora (prim. Čok, idr., 1999: 101), tvorili so številne samostojne, celo zložene povedi s pravilnim zaporedjem stavčnih elementov, vključevali so modalne glagole, tvorili prevoje itn., vendar še vedno z veliko nepravilnostmi (zlasti pri členih in samostalniških, pridevniških končnicah). Pri opisu so poimenovali družinske člane, šolske potrebščine, prostore, oblačila, živali in določene predmete ter tvorili izredno kreativna besedila. Starejši začetniki so prav tako tvorili daljše povedi z odvisniki, pravilno so spregali glagole, pojavilo pa se je manj slovničnih nepravilnosti kot pri njihovih mlajših vrstnikih, kar vsekakor nakazuje dejstvo, da starejši začetniki zavestno pridobivajo slovnične strukture, pri mlajših pa gre za začetek uzaveščanja slovničnih struktur in prepoznavanje jezikovnih problemov v korelaciji z materinščino.

Sklep

Analiza je pokazala, da so *mlajši začetniki* v nižjih razredih (3., 4. razred) na zastavljena vprašanja odgovarjali le s *ključnimi besedami*, le jezikovno uspešnejši so bolj ali manj uspešno skušali tvoriti samostojne, preproste povedi. Z leti učenja pa so mlajši začetniki pridobili na besedišču in tvorili daljše, z jezikovnimi strukturami bogatejše in kompleksnejše povedi, ob sedanjiku so vključevali tudi preteklik (perfekt, imperfekt), velelnike, vprašanja. Pojavljale so se tudi številne nepravilnosti.

Starejši začetniki so že v prvem letu učenja tvorili samostojne povedi, z leti pa se je njihova struktura še izboljševala. Povedi, ki so jih testiranci uporabili, so v sedanjiku in pretekliku, sestavljene povedi se ne pojavljajo, opazili smo dva primera odvisnikov, en stavek v pasivni obliki in pravilno rabo inverzije. Ob tem pa so se kazale številne nepravilnosti.

Analiza razvoja govornih spretnosti in pri tem pojavljajočih se oblikoslovno-skladenjskih nepravilnosti po posameznih razredih kaže, da mlajši začetniki z leti pridobivajo zlasti pri tekočnosti govora (angl. *oral fluency*), bogatijo pa tudi besedišče. Starejši začetniki že od vsega začetka tvorijo samostojne povedi. Pri obeh primerjanih skupinah se je pojavilo veliko težav: spreganje glagolov, sklanjanje samostalnikov, raba določnega oz. nedoločnega člena, besedni red v odvisnih stavkih (interferenca oz. negativni transfer prvega jezika, saj v slovenskem jeziku glagol

ne stoji na koncu odvisnega stavka), število (ednina — množina), zaimki. Učiteljem svetujemo, da v pouk vključujejo še več aktivnosti s temi jezikovnimi strukturami, da jih bodo učenci avtomatizirali. Upoštevati pa moramo, da so učenci prosto, spontano govorno opisovali sliko in niso bili toliko pozorni na te slovnične strukture, verjetno bi bilo manj nepravilnosti, če bi spraševalci učence nanje opozarjali.

Učenci pri tujem jeziku na razredni stopnji (torej »mlajši začetniki«) še ne tvorijo smiselnih povedi, temveč v govornih situacijah uporabljajo minimalno število besed, potrebnih za vzdrževanje in potek pogovora. Značilnost govornega diskurza na začetni stopnji se kaže tako, da *osnovna izrazna enota ni poved* (kot pri pisanju ali branju), ampak *fraza oz. jezikovni vzorci (besedne zveze)*, ki so še nepopolni, vsebujejo veliko nepravilnosti, vendar nakazujejo določene stavčne strukture. Govorci si izmenjujejo pomenske sklope besed in ne celih povedi.

Starejši začetniki pa so že na samem začetku tvorili samostojne povedi in niso odgovarjali le s ključnimi besedami. V tem se kaže njihov kognitivni razvoj, saj so začeli ti učenci uporabljati logično mišljenje in povezovati pomenske sklope besed v kratke, smiselne povedi, za kar njihovi mlajši vrstniki še niso sposobni. Starejši začetniki se nahajajo v obdobju *inicijacije* (zavestno pridobivanje jezikovnih struktur) in zavestno uzaveščajo jezikovne norme, razumejo pravila jezikovne rabe, povezujejo znanja z lastnimi izkušnjami ter imajo kritičen in selektiven odnos do znanja.

Mlajši začetniki pa se nahajajo v obdobju od *senzibilizacije k inicijaciji* (še se razvijajo sposobnosti logičnega mišljenja s konkretnimi problemi), opazujejo jezik kot sistem, postopno prehajajo k zavestnemu urjenju jezikovnih struktur, opazujejo in skušajo primerjati jezikovne norme obeh jezikov (prenos jezikovnih znanj in operacij prvega in tujega jezika) in jih urejati v jezikovni sistem.

Literatura

- Curtain, H., Pesola, C. B. (1994). *Languages and Children*. New York: Longman.
- Čok, L., idr. (1999). *Učenje in poučevanje tujega jezika*. Koper: Univerza v Ljubljani, Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Foster, K., Reeves, C. (1989). FLES improves cognitive skills. *FLES News*, 2 (3), 4–5.
- Graf, P., Tellmann, H. (1997). *Vom frühen Fremdsprachenlernen zum Lernen in zwei Sprachen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Hoff-Ginsberg, E. (1998). Is there a Critical Period for Language Acquisition? V: Met, M. (1998). *Critical Issues in Early Second Language Learning*. New York: Scott Foresman-Addison Wesley, 31–36.
- Lapkin, S., Swain, M., Shapson, S. (1990). French immersion research agenda for the 90's. *Canadian Modern Language review*, 46 (4), 638–674.
- Met, M. (1998). *Critical Issues in Early Second Language Learning*. New York: Scott Foresman-Addison Wesley.
- Prebeg-Vilke, M. (1995). *Otrok in jeziki*. Ljubljana: Sanjska knjiga.
- Reynolds, A. (1991). The cognitive consequences of bilingualism. *News Bulletin*, 14 (2).
- Slavec, I. (1982). *Slovenci v Mannheimu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Mihaela Brumen

UDK 811.112.2'243'271.14:371.3

SUMMARY

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS AND OF MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC ERRORS IN YOUNGER AND OLDER BEGINNER LEARNERS OF GERMAN

Mental operations underlying the acquisition of the first and all the subsequent languages are similar. On the other hand, ways of getting familiar with individual languages and their specific properties, emotional responses and personal experiences in the process vary. The paper outlines the development of language skills and of mor-

phological and syntactic errors in younger (ages 9–11 years) and older (ages 11–13 years) beginner learners of German in two Slovene primary schools. Language competence of pupils in the two experimental groups (early beginners vs. older beginners) is compared.